

HENNING MANKELL, SARA STRIDSBERG,
JONAS HASSAN KHEMIRI ÉS KATARINA MAZETTI

Az írók Európája

Svédországról

ARTE ■ Svédország különös ország. Mintaország. A valósága kissé megfoghatatlan, mintba elfednék előlünk a túlzottan idealizált képek. Egyenlőség, demokrácia, prosperitás... Hogyan lett a vizek és erdők mostoha égbajlatú bazájából gazdasági és társadalmi modell? Egyesek szerint néhány éve már a végéhez közeledik az a különösség, melyről egész Európa még mindig álmodik. Köztük találjuk Henning Mankell, Sara Stridsberg, Jonas Hassen Khemiri és Katarina Mazetti írókat, akik mind úgy érzik, megalkuvás nélkül szembe kell nézni a valósággal, a változóban lévő társadalommal, amelyet műveikben próbálnak megfejteni.

HENNING MANKELL ■ Nem létezhet demokratikus társadalom olyan igazságszolgáltatás nélkül, amelyben a polgárok megbíznak. Az elmúlt húsz évben a svéd igazságszolgálati rendszer jó néhány botrányba keveredett. Mondhatni, alapjaiban rendült meg a jogállam. Amikor az emberek gyanakodni kezdenek a rendőrökre, az ügyészekre és a bíróságokra, akkor maga a demokrácia kerül veszélybe. Efféle gondolatok miatt kezdtem el bűnügyi regényeket írni. És itt az irodalom valóban eszköz volt számomra.

A nyolcvanas-kilencvenes években Svédország megváltozott. Azelőtt mondhatta az ember, hogy ez és ez nem történhet meg egy kisvárosban, csak és kizárólag a nagyvárosokban. És éppen ez a különbség kezdett elhalványodni: nem voltak többé kisvárosok. Azelőtt, ha az ember drogot akart szerezni, Koppenhágába kellett mennie érte. De egyszerre már Ystad utcáin is volt belőle. Élveztem, hogy megmutathatom, hogyan tűnik el a különbség kis- és nagyváros között. Ezért döntöttem úgy, hogy egy kisvárosról írok.

Emellett Ystad városán kívül a tartomány, Skåne is érdekes, mert a határ mellett fekszik. Mondhatnám, olyan, mint egy svédországi Texas. Ott, ahol a Balti-tenger... Szóval, ez a határ. Nem lehet igazán összehasonlítani, de Skåne nekünk egy kicsit afféle Rio Grande, a kontinens és közöttünk. A határ menti vidékeket általában sajátos dinamizmus jellemzi. Nem ritka, hogy a szélsőséges mozgalmak különösen élénkek az ilyen vidékeken. Szóval bőven volt rá okom, hogy Ystadot és Skånért válasszam. Nagyon tudatos döntés volt.

Itt az emberek többsége nagyon jól él

SARA STRIDSBERG ■ Keveset írtam Svédországról, és nagyon keveset Stockholmról, ahol élek. Valahogy túl nehéznek tűnt. Szívesebben képzeltem magamat máshová. Távol innen. Itt az emberek többsége nagyon jól él, és amikor valaki

jól él, és nem kell semmiféle megpróbáltatással szembesülnie, sem szegénységgel, sem háborúval, sem erőszakkal, akkor nemigen kerül végletes helyzetekbe. Vagyis védett helyzetben van. Én rendkívül védettnek érzem magam itt, a bolygónak ezen a pontján. Csakhogy az emberi lény a szélsőséges helyzetekben mutatkozik meg, és azt gondolom, az irodalom éppen ezért kereste és keresi ma is a végleteket. Amikor *Drömfakulteten* (Az álom képessége, 2006) című könyvemet befejeztem, a kiadóm – aki nő – azt mondta: „nekem tetszik a könyved, de miért nem lehet a főhős egyszerű, szimpatikus középosztálybeli lány, aki továbbtanul az egyetemen? A szívem meghasad, hogy nem lehet az”. Persze joga van bárkinek, hogy így gondolja. De egy rokonszenves, középosztálybeli egyetemista lányról szóló regény, amelyben minden rendben van... hát miféle regény lenne az? Persze azt sem hiszem, hogy az irodalomnak feltétlenül traumákról kellene szólnia.

KATARINA MAZETTI ■ Hát így néztem ki, amikor az első könyvemet írtam. Akkoriban a rádióban dolgoztam, 45 éves voltam, és egy farmon éltem. Fejősteheneket tartottunk. A férjem és a fiam le se szállt a traktorról. Nehéz fizikai munkát végeztek, így aztán mindenki meg volt győződve róla, hogy én, aki az emeleten ülve a billentyűmet ütöttem, egyszerűen csak lusta vagyok. Pedig nem volt könnyű: legtöbbször éjszaka írtam, vagy hajnali négykor, mielőtt a négy gyerek felkelt, hogy iskolába menjen. Hát így kezdődött.

A pasi a szomszéd sír mellől c. könyvemet már 33 nyelvre fordították le. Ekkora sikerre senki sem számított. Hihetetlen! Nyilván telibe találtam egy érzékeny pontot. A férfi, aki imádja a nagy, zajos gépeket, aki semmi másra nem vágyik, mint hogy a traktort vezesse, és a nő, aki csak olvasni szeretne... A kettejük konfliktusa minden országban létezik, és nem is csak vidéki környezetben.

JONAS HASSAN KHEMIRI ■ Középosztálybeli családból származom, a szüleim sokat beszéltek arról, hogy mennyire fontos a tanulás. Mindig gyanakvás vette őket körül, hogy a szerelmük tulajdonképpen csak valamilyen pénzügyi megegyezés. Ez megülte az életüket, s így kénytelenek voltak mítoszokat gyártani a túléléshez, hogy szembe tudjanak nézni a környezetük gyanakvásával és előítéleteivel. Pontosan úgy, ahogy Svédország története is tele van hazugságokkal és leegyszerűsítésekkel.

A nemzeti mítoszok... Svédország a legjobb ország a világon, jobb, mint más valaha volt vagy lesz. Meggyőződésünk, hogy mi svédek nem vagyunk sovíniszták. Nagyon érdekes szerintem.

Annyira biztosak vagyunk a felsőbbrendűségünkben, hogy még dicsekednünk se kell vele. Valaki azt mondta, és igaza volt, hogy a svédek szerint minden ember lelke mélyén, bármilyen nemzethez tartozzon is, egy kicsike svéd várja, hogy eljőjön az ő ideje. Szeretem ezt a képet. Mi svédek azt gondoljuk tehát, hogy ha megkaparjuk egy kicsit, kiszedjük a bordáit, belenyúlunk, egy kis svédet találunk, aki várja, hogy eljőjön az ő ideje, hogy rend legyen, szabályok, bürokrácia, ne legyen viszont korrupció, de legyen minél nagyobb az egyenlőség a nemek között. Ezek a mítoszok sokszor meghihettek. Írtó mulatságos úgy írni, hogy közben megpróbálunk szembeszállni az előítéletekkel.

ARTE ■ Sara Stridsberg *Medealand című színdarabja egy bontalan, iratok nélküli Médeiáról szól. Az írónő talán ebben a megalkuvásmentes, könnyekkel és vérrel teli írásban fedte fel leginkább, hogyan gondolkodik az emberekről. Bátor és szokatlan szöveg.*

SARA STRIDSBERG ■ Valahányszor kimegyek az utcára, történik valami, ami hatni fog az írásaimra. Minden, a járdán ülő, tenyerét felém nyújtó ember hatni fog rájuk, mert a kinyújtott kéz kérdez, a világról tesz fel kérdéseket. Miért van ez így? Miért vagy te gazdag, én meg szegény? Miért ülök én itt ezen a járdán, és miért haladsz el előttem te ezekben a drága ruhákban? Mintha az írás eszköz lenne, amelyen keresztül belénk áramlik a világ. Hányszor hallani, hogy az író diktátor. Afféle szadista, aki mindenről maga dönt. Az elbeszélő hatalma mérhetetlen. Aki rendelkezik ezzel a hatalommal, azé minden hatalom. Pedig ott a másik oldal is, a mazochizmus. Amikor az ember aláveti magát. Mostanában sokszor érzem így, hogy alávetem magam egy történetnek, például az utcán felém nyújtott kezeknek. Rettenetes volt megírnom a *Darling rivert*. Bizonyos értelemben nem is akartam megírni azt a könyvet.

HENNING MANKELL ■ Minden művészet alapja véleményem szerint az, hogy beinvitálja az olvasót vagy a nézőt: lépjen be és üljön le az asztal mellé. Ez áll Wallanderre is. Szerintem ez magyarázza a sikerét. A figura változik és az emberek azonosulhatnak vele. Az erejével ugyanúgy, mint a gyengeségeivel. Jól emlékszem, amikor – talán a negyedik könyvben – úgy döntöttem, hogy cukorbeteg lesz. Az emberek csak még jobban szerették. Butaságokat művel. Olykor kicsit túl sokat iszik, de ugyanakkor hihetetlenül sokat dolgozik.

ARTE ■ *A svéd társadalmon mély nyomokat hagytak a protestáns vallás szigorú követelményei és értékei. Olvashatjuk-e Wallandert*

KHEMIRI, Jonas Hassen (Papolczy Péter ford.)

Montecore – Egy páriát ritkító tigris Gondolat, 2009

Amikre nem emlékszem Gondolat, 2016

MANKELL, Henning Utazás a világ végére Móra, 2005

A gyilkosnak nincs arca Mérték, 2002, 2011

Riga kutya Mérték, 2012

A fehér nőstény oroszán M-érték, 2004

A férfi, aki mosolygott M-érték, 2004

Hamis nyomon M-érték, 2005

Az ötödik asszony M-érték, 2006

Szent Iván-éji gyilkosság M-érték, 2007

Tűzfal M-érték, 2009

A piramis Wallander első esetei M-érték, 2010

Kennedy agya M-érték, 2010

A pekingi férfi M-érték, 2011

MAZETTI, Katarina (Kertész Judit ford.)

A pasi a szomszéd sír mellől Park, 2012, 2014

Családi sírbolt Park, 2012

Elváltak és
válófélben lévő
panaszai
Park, 2014

Pingvinélet
Park, 2016

ezeknek a kódoknak az ismerete nélkül? Megértetjük-e Fredrick Welint, az Italienska skor (Olasz cipő) című Mankell-regény főszereplőjét, ha nem tudjuk, hogy ebben az északi társadalomban a megbocsátás mélyen személyes és bonyolult dolog, amely egyáltalán nem magától értetődő?

HENNING MANKELL ■ Mi Svédországban 500 éve tekintünk úgy a kereszténységre, ahogyan Luther annak idején. Mindnyájunkat alapvetően befolyásolt ez a szemlélet, engem is. Az a gondolat, hogy szorgalmasnak és törekvőnek kell lennünk, arcunk verejtékével dolgoznunk, hogy nem szabad tartozni senkinek, még ma is nagyon fontos a svéd emberek szemében. A vallás persze változik, idővel több lesz benne a hagyomány, mint a vallás. Kulturális tradícióvá válik. A svédek szemében ma Luther már nem egyházi, inkább szociológiai figura.

KATARINA MAZETTI ■ Hogy Svédországban nagyobb a szexuális szabadság, mint másutt, ez azért nem egészen igaz. Inkább valamilyen filmes élményből maradhatott fenn, talán Bergman filmjeiből, vagy az *Egy nyáron át táncolt* c. filmről – amely az ötvenes években játszódik, ne felejtjük el.

Én egy kicsit mindig feminista voltam, gyakran írok erről a könyveimben, ahogy arról is, hogyan nyilvánul meg a hatalom szerkezete a férfi és a nő kapcsolatában. De a regény nem pamflet ... és meg kell mondanom, hogy amire igazán büszke lehet ma Svédország, az az, hogy a nők és a férfiak közti egyenlőségből a férfiaknak mennyi nyereségük származik. A svéd férfiak szülői szabadságra mehetnek, és ez sokat változtat emberrel tulajdonságaikon. Ezt a társadalom tette lehetővé.

A hatvanas években nagy szükség volt munkaerőre, és felvetődött a kérdés: külföldi vendégmunkásokhoz folyamodjanak, vagy a nőket segítsék hozzá, hogy bejussanak a munkaerőpiacra? A nőket választották. Először is eltörölték az otthon maradó nők családi pótlékát, így aztán hirtelen előnyösebb lett dolgozni, mint nem. Ám ezzel egidőben bölcsődéket is építettek, és megszavazták a bőséges szülői szabadságot, ami – kívánságtól függően – ma akár egy évnél hosszabb is lehet. Mindez jócskán előmozdította a nemek közötti egyenlőséget, és véleményem szerint az általános életminőséget is.

A jóléti állam az egyenlőség eszméjére épült

SARA STRIDSBERG ■ A nemek közötti egyenlőség egy dolog, de szerintem a svéd kultúrát alapvetően az emberek közötti egyenlőség gondolata és alapelve határozta meg. Egy olyan gondolat, eszme, vagy utópia, amely ma már eltűnően van. A jóléti állam megszületése azonban még az egyenlőség eszméjére épült. A lehetséges egyenlőség reményére.

ARTE ■ *A jóléti állam és egy példának állított társadalmi modell, amelyhez bosszú út vezetett. A 19. század végén Svédország Európa egyik legszegényebb országa volt. Egymillió ember, vagyis a népesség egynegyede emigrál a reményeiket megtestesítő Egyesült Államokba. Akik maradnak, folytatják a küzdelmet a jobb életért.*

KATARINA MAZETTI ■ Ez itt a fényképen Augustinus, a nagyapám, ő pedig a felesége, Cecilia. Cseléd volt, és elképesztő életet élt. Miután nagyon fiatalon, tíz gyerekkel özvegyen maradt, elkötelezte magát a szociáldemokraták mellett. Harcolt a nők szavazati jogáért és a szövetkeztekért. Szocialista agitátorokat szállásolt el, ami szigorúan tilos volt. Jóval a születésem előtt halt meg, de én nagyon büszke vagyok rá. Mindig ott a képe az íróasztalom fölött a falon. A mai Svédországot és a jóléti államot a munkásmozgalom alapozta meg. Sok minden fűződik ehhez a mozgalomhoz.

ARTE ■ *A szociáldemokrata párt eszköz lesz a munkásosztály kezében, amely továbbra sem vehet részt a választásokon. Húsz évig tart a küzdelem az általános választójogért, a nők szavazati jogáért, és e húsz év alatt olyan népi mozgalmak születnek, mint az alkoboellenes mozgalom, a nőmozgalom, a népházak és a sportklubok. Ezekben a szervezetekben valóra válik a részvételi demokrácia.*

A harmincas évek elején batalomra kerül a szociáldemokrácia. A második világháború kitörésekor Svédország a több mint száz éve őrzött semlegesség fenntartása mellett dönt. A háború ellenére továbbra is elad vasat Németországnak, és 1940 júliusában megegyezésben jogosítja fel a Wehrmachtot, hogy áthaladjon az ország területén, sőt, basználja a svéd vasúti hálózatot. Mire Svédország 1943 augusztusában érvényteleníti

a megállapodást, már több mint 2 millió 200 ezer német utazott a svéd vonatokon.

KATARINA MAZETTI ■ Szégyen. Nem véletlenül mondják, hogy Svédország hasznot húzott más országok szerencsétlenségéből. Nálunk semmit sem bombáztak le. Teljes gőzzel működött minden, miközben Európa romokban hevert.

ARTE ■ *Svédország egyre gazdagabb, és eközben tovább szűkül az egyenlőség és a biztonság eszménye. A régi egyenlőségek helyébe olyan társadalom lép, amelyben mindenki ott-bon érzi magát. Osztálybarc helyett Svédország a megegyezést és a kompromisszumokat választja a társadalmi baladás érdekében. Mindenki számára.*

SARA STRIDSBERG ■ Az általános szemlélet az volt, hogy minden lehetséges. Mindenből lehet akármi. Bárkiből lehet elnök vagy svéd királynő.

KATARINA MAZETTI ■ Az emberek egyre jobban éltek. Iskolák épültek, kötelező lett az oktatás. Megerősödött a szociális védőháló: a munkanélküli biztosítás, a társadalombiztosítás, az ingyenes orvosi ellátás, és később az ingyenes oktatás. Igazán kivételes dolog volt ez. Kevés olyan európai fiatallal találkozott az ember utazás közben, akinek a tanulmányait az állam fedezte volna. A jóléti állam.

ARTE ■ *A jóléti államot sokáig jelképezte egy ember: Olof Palme. 1968-tól 1986-ig, haláláig vezette a szociáldemokrata pártot, kétszer volt miniszterelnök. Ő testesítette meg a svéd harmadik utat kommunizmus és kapitalizmus között.*

SARA STRIDSBERG ■ A nagyapám tajtékzott, ha Palme nevét kiejtették előtte. Jobboldali volt, Olof Palme megőrizte. Nem volt egyedül, Palme sokakra hatott így. A nagyapám szemében azt a polgárságot jelképezte, amelytől félt. Ráadásul baloldali eszméket vallott, amiktől a nagypapa szintén félt.

ARTE ■ *Olof Palmét 1986. február 28-án az utcán meggyilkolták. A gyilkosság körülményei-re és elkövetőjére azóta sem derült fény.*

HENNING MANKELL ■ Külföldön azt gondolják, hogy Svédország Olof Palme halála miatt változott meg gyökeresen. Szerintem ez nem így van. Ami Palme halála után történt, mindenképpen bekövetkezett volna, talán csak nem pontosan így. A nyolcvanas években a szociáldemokrácia

fokozatosan átalakult, alkalmazkodni kezdett a piac liberális eszményéhez. És ekkor történt, hogy a fürdővízzel együtt kiöntötték a gyereket is. A szociáldemokraták akkor sokat veszítettek a hitelükből.

KATARINA MAZETTI ■ Ha egy párt sokáig hatalmon van anélkül, hogy ezt bárki megkérdőjelezné – ez történt a szociáldemokratákkal a harmincas évek óta –, a legtöbben elgondolkoznak rajta, hogy nem kellene-e mást is kipróbálni. Csak most kezdünk rádöbbenni, hogy az utóbbi években mennyire szétesett ez a társadalom. Fogalmam sincs, mi lesz ebből. Szerintem tragikus, ami történik.

SARA STRIDSBERG ■ Megértem a szomorúságát, én is ugyanezt a melankóliát érzem. De a jóléti államnak még nincs vége. Sokan szeretnék ma is olyan társadalmat, amelybe mindenki beletartozik, és amely megfelelő életszínvonalat biztosít mindenkinek. Ez a gondolat tovább él, még ha bírálják is mostanában. Én inkább így fejezném ki a dolgot.

A *Darling River* című regényemben sok szó esik egy tudósról, aki a párizsi Jardin des Plantes-ban dolgozik. Az az álma, hogy egy majomból magával egyenrangú emberi lényt faragjon. Nem túl rokonszenves figura, de nagyon is önmagamra ismertem benne, és ráismertem a gyerekeimhez fűződő kapcsolatomra is, ami elég szörnyű volt. A finom különbségekre szerelem és figyelem, nevelés, idomítás, befolyás között... Az ember vaktában hajózik, és a másik véglét mindig az erőszak. Közél éreztem magam hozzá, nagyon kínos volt az egész. De vonzott is.

Svéd anya, tunéziai apa

JONAS HASSAN KHEMIRI ■ Gyerekkoromban a környezetünkben élő családok különféle megnyugtató, az összetartozást kifejező helyeken gyűltek össze: sportpályákon, mecsetben, templomban. Az én családomban nem volt ilyen hely; a mi szent helyünk a könyvtár volt. Ahol találkozhattunk, azonosak voltunk önmagunkkal, kevésbé éreztük magunkat egyedül, és valahogy kapcsolódtunk a történelemhez. Ülsz a könyvtárban, és olvasol egy szöveget 1982-ből, 1962-ből, 1902-ből... Elképzelttem, ahogy belépek a könyvtárba, megnézem a katalógust, és megtalálom

a saját nevemet. Láttam magamat, ahogy végignézek minden K betűvel kezdődő nevet, és elképzelttem, hol lesz köztük az enyém. Az én nevem majd itt lesz, Peter Kihlgard és Imre Kertész között. Itt ni. Szuper.

ARTE ■ *Svéd anya, tunéziai apa. E keverékből született a svéd nyelv egyensúlyozó művésze, aki könyveiben a határokat szüntelenül átbelyezi, kitégítja, vagy egyszerűen ledönti.*

KATARINA MAZETTI ■ Hét dédszüilőm svéd volt; parasztok és halászok Blekinge tartomány Karlskrona városából, ahol felnőttem. De volt köztük egyetlen olasz dédapa... és hát az apa neve marad fenn. A legjobb barátommal folyton színházadist játszottunk, anyám varrta a kosztümöket. Varrónó volt. Csodálatos nyarak voltak, mindig sütött a nap...

SARA STRIDSBERG ■ A svéd társadalomban a gyerekek központi helyet foglalnak el. Ez sokszor megdöbbentett. Amikor Párizsban jártam a barátaimnál, rengeteget nevettem azon, ahogyan egyes dolgokra reagáltak. „Micsoda? a gyerekei az ágyában alszanak? Hihetetlen!” Emlékszem, egyszer éjszaka kellett keresztülutaznom Párizson, és gyerekülést kértem a taxiba. A barátom alig tért magához. „Nahát, ezt nem vártam tőled, Sara. Hogy ennyit nyaggass azzal a gyerekeimmel. Nekünk nincs gyerekülésünk. Anélkül is át lehet menni Párizson...” Azt hiszem, Svédországban rettentő fontos dolog a biztonság. Biztonság mindenképp előtt. A színházban például azzal kezdődik az este, hogy merre hagyjuk el az épületet, ha tűz ütne ki.

JONAS HASSAN KHEMIRI ■ A darab *Jag ringer mina bröder* (Hívom a fivéreimet) Stockholmban játszódik, közvetlenül egy robbanás után. A főszereplő érzi, hogy az emberek gyanakodva mustarálják, mintha valami köze volna ehhez. Paradox módon minél normálisabbnak próbál látszani, a környezete annál furcsábbnak találja.

Soha nem foglalkoztattak igazán a határok. Sem a nemzetek, sem a nemek, sem az irodalmi műfajok közötti határok. Nem szoktam műfajokban gondolkodni. Nálam legtöbbször egy hanggal kezdődik minden, amely valamit el akar mondani. Most egy olyan hangot hallottam, amely kétségbeesetten normálisnak próbált tünni. Ez lenyűgözött.

SARA STRIDSBERG ■ Annyi korlát van bennem. Közhelyek, előítéletek. Azt hiszem, ezzel mindenki így van. De ez folytonosan fékez bennünket, nem engedi, hogy valóban meglássuk a többieket, a sebezhetőségüket, a ragyogásukat, a különlegességüket. Sablonosan látjuk a világot. Az irodalom teszi lehetővé, hogy másképpen tekintsünk rá. A könyveimben megpróbálom felcserélni a fentet a lenttel, a szépet a csúnyával, hogy erőt és szépséget kölcsönözzek a szétesettnek vagy az alantasnak. Meg akarom kérdőjelezni ezeket a kategóriákat. És szeretni azt, amit senki sem szeret.

JONAS HASSAN KHEMIRI ■ Engem megihletnek a mítoszok. Ha az ember arról ír, hogyan látja egy nép önmagát, nagyon élénk reakciókra számíthat, mert úgy tűnik, hogy szembefordul a történelemmel. Olyasmit sugall az embereknek, hogy vakok voltak, nem látták, mi is történik valójában. Az idegentől, a másiktól való félelmet szeretnék meghonosítani. És erősíteni. Az általános logika szerint a világ fekete és fehér. Kezdetleges fogalmakkal jelölik ki az ellenséget. A különbségeket. Éppen ezért érdekes ennek ellenében írni.

ARTE ■ *2013 májusában nyílt levelet intézett az igazságügyminiszterhez, amiben ezt írta:*

„Szerettem volna, ha velem van a rendőrautóban, Beatrice Ask. De nem volt ott. Egyedül voltam az autóban. A járőrök engem bámultak. Szerettem volna, ha az arcomról az ártatlanságomat olvassák le, és megértik, hogy véletlenül jártam arra. De egy rendőrautó hátsó üléséről elég nehéz az ártatlanságunkra hivatkozni.”

JONAS HASSAN KHEMIRI ■ A szöveg nagyon hamar elterjedt, 15 vagy 16 nyelvre fordították le. Ez azért érdekes, mert úgy gondoltam, sajátosan svéd helyzetről írok. A levelet a svéd miniszterhez intéztem. Nyilván azért osztották meg és olvasták el annyian az interneten, mert arról szól, hogy mi történik egy olyan országban, amely nem képes megújítani az önmagáról alkotott képét. Amit magunkról gondolunk, késésben van, lemaradt. Másfelől talán azért volt sikere, mert vállalta a felelősséget. Többes szám első személyben íródott, és elismeri, hogy kollektív felelősség terhel bennünket, ha nem tudjuk megfékezni a diszkriminációt. Svédországban magasak az adók, és az emberek elfogadják, helyeslik ezt, általában legalábbis. Vagyis kénytelenek elismerni, hogy a hatalom jó;

mert különben a rosszra adnák a pénzt. Ez rettenetes lenne, ezért aztán meggyőzik önmagukat, hogy a hatalomnak jónak kell lennie, vagyis: jó. Pedig számtalan példa mutatja, hogy a hatalom kifejezetten tisztetlenség is lehet. A saját szavaimmal akartam ezt leleplezni.

HENNING MANKELL ■ Svédország északi részén nőttem fel, fenyőerdők között. Nagyon hideg volt és rengeteg hó. Emlékszem, hogy a nagy vakáció idején mindig volt hó. Júniusban! Átfagyva ültünk a kandalló előtt, és néztük, ahogy leszáll az este. Sötétedés után történeteket meséltünk. Még emlékszem, milyen hihetetlen érzés volt, amikor elkezdtem írni. A nagyanyám tanított meg rá hat éves koromban. Csodálatos volt, ahogy sikerült leírni egy szót, azután egy másikat, egy egész mondatot, még egyet, és ahogy ezekből kikerekedik egy egész történet. Nem emlékszem, hogy bármikor mást akartam volna csinálni, mint történeteket mesélni. Soha nem vágytam semmi másra. Már gimnáziumba jártam, annak idején ezt latin tagozatnak nevezték, amikor rájöttem, hogy csak vesztegetem az időmet. Akartam én tanulni, sőt sokat tanulni, de az iskola rémületesen lassú volt. És nem azt tanultam, amit szerettem volna. Egy délutáni latinórán határoztam el magam. Ha csöngetnek, elmegyek, és nem jövök vissza. És nem is mentem vissza. Egy hónapra rá elutaztam Franciaországba.

Tényleg a társadalom legalján voltam. Úgy emlékszem a csikkszedésre, mint egy háromlépcsős rakétára. Először egyáltalán nem szeded fel. Aztán felszeded titokban. Végül nyíltan felszeded. A legfontosabb az, amikor rádöbben, hogyan néznek rád az emberek, arra a dologra ott a társadalmi ranglétra tövében. Felvetődött bennem a kérdés: valóban így kell-e működnie egy társadalomnak? Négy évvel Párizs után – húsz éves voltam akkor – kezdtem felfogni, hogy ha meg akarom érteni a világot, amelyben élek, új szemszögre, új, Európán kívüli megvilágításra van szükségem. Ez vezetett el Afrikába. Mehettem volna Ázsiába is, vagy Dél-Amerikába, de egy elemi okból Afrika érdekelt jobban. Afrikából származik az emberi faj. Afrika az emberiség bölcsője.

Afrika új szemszögből világította meg számomra az emberi sorsot. Hogy mit jelent embernek lenni a mi korunkban. Ez a perspektíva kiegészítette európai látókörömet.

ARTE ■ *Henning Mankell 1986 óta az év egyik részét Mozambikban, a másikat Svédországban tölti. Maputóban színbázi társulatot vezet, amely az igazságtalanság, az analfabetizmus elleni harc szolgálatába állítja a szavakat.*

HENNING MANKELL ■ Egyik lábam a hóban, a másik a homokban: ezt életem egyik hatalmas kiváltságának tartom. Amikor elindultam Afrikába, naivan úgy gondoltam, hogy rengeteg különbséget fogok felfedezni. És csak hasonlóságokat találtam.

JONAS HASSAN KHEMIRI ■ A világban mélyen meggyökerezett az a gondolat, hogy különböző kultúrák léteznek. Hogy ezek összeegyeztethetetlenek, és a határaik nyilvánvalóak. Ám ez csak a világ leírásának egyik módja. Ha belegondolunk, ez is csak egy mítosz. Olyan korban élünk, amikor hatalmas politikai erők

munkálnak a különbségek alátámasztásán. Ebben a kontextusban kifejezetten érdekesnek látszik olyan történeteket írni, amelyek megpróbálják összekuszálni a határokat, kimutatni, hogy ez a fekete-fehér látásmód, amely a politikai diskurzust legitimálja, hamis. És hogy rengeteg ember él a szürke zónában, valahol a határok között. Írásaimban sokszor törekszem arra, hogy az árnyalatokat fejezzem ki, hogy megtaláljam a helyét annak, amit kizárnak a fekete-fehér világképből. Mindenesetre ez az ambicióm, nem tudom, sikerül-e. De mindig is lenyűgözött az, ahogyan az írás segítségével lerázhatjuk magunkról ezt a dichotómiát.

ARTE ■ *Svédországnak nem voltak gyarmatai. Nem foglalkoztatott külföldi munkaerőt, mint Európa legtöbb nála délebbre fekvő országa. A bevándorlást az 1970-es években fedezte fel, amikor megérkeztek a politikai menekültek. A jóléti állam ma egyre nagyobb számban vonzza ide az embereket, és ez az új helyzet alaposan felforgatja a társadalom életét.*

Hogyan élnek majd egymás mellett?

SARA STRIDSBERG ■ Mindenesetre Svédországban ez nagy kérdés. Hogyan élnek majd egymás mellett a különböző népek, kulturális identitások? Ki beszélhet egy nyelvet és ki nem? Ki maradhat itt? A sírekek itt maradhatnak? A szőkék? A barnák? Megannyi kérdés.

JONAS HASSAN KHEMIRI ■ Mindez azt mutatja, hogy a svédek kezdenek rájönni: lényegében kevés dolog van, ami igazán svéd. Kezdek megérteni, hogy a szentivánéji ünnep teljesen pogány dolog. Hogy a húsgombóc török. Klasszikus.

KATARINA MAZETTI ■ Minél jobban megkapargáljuk a felszínt, annál jobban látszik, hogy az «igazi svéd» réteg milyen vékony. Ott van az a dal a kis békákról, egy vicces kis dal, amit Szent Iván napján énekelünk, ugrálunk hozzá körbe... Hát nem kiderül, hogy ezt a nótát a francia katonák énekeltek, az angolok pedig kiforgatták, parodizálták? És senki sem tudja, hogy jutott el Svédországba. Ahol persze mindenki gyökeresen svédeknek gondolja.

ARTE ■ *Katarina Mazetti egyik 2013-ban írt cikke nagy port vert fel Svédországban. Így kezdődik: „A napokban olvastam, hogy a szélsőjobb egyik tagja aggódik, amiért a bölcsődeinkben új ünnepeket szándékoznak bevezetni, azaz nem csak a szokásos Szent Luca napot szeretnék megünnepelni. Már a svéd ünnepeket is elveszik tőlünk, jajgatott az illető.”*

KATARINA MAZETTI ■ Megtámadtak, svédellenességgel vádoltak. Valaki a szélsőjobbról oikofóbiát emlegetett, ami azt jelenti, hogy az ember a saját otthonát, saját országát gyűlöli. A szó görög eredetű, és én azért vagyok oikofób, mert azt mondtam, hogy a svéd népzene más országok zenéjéből táplálkozik. És hogy Szent Luca nem is svéd. De ha egyszer olasz!

JONAS HASSAN KHEMIRI ■ És akkor elgondolkozik az ember, hogy mi valóban az övé. És azt hiszem, ekkor derül ki, hogy az igazi mag a svéd nyelv.

HENNING MANKELL ■ A nyelvek folytonosan keverednek. Ha a mai írott és beszélt nyelvet

ifjúságom nyelvével hasonlítom össze, meg kell alapítanom, hogy rengeteg szó és kifejezés tűnt el. Mások persze megjelentek. De nemcsak az angol kifejezésekről beszélek. A különböző bevándorló csoportok nyelve is hatott a svédre.

SARA STRIDSBERG ■ Sok embernek már nem a svéd az anyanyelve. Ettől persze a mi nyelvünk is változik, és egy elképesztő svéd nyelv születik. Jonas Hassen Khemiri egy egész regényt írt olyan nyelven, amelyben több nyelv szalad egymásba.

JONAS HASSAN KHEMIRI ■ Vannak, akiknek tesszik, amit csinálók, mások szerint meg bemocskolom a nyelvet. Olyan művelek, amit nem lenne szabad, amihez nincs jogom. Úgy érzik, hogy vesztélyben a nyelv, hogy már megint a kívülállók, a máshonnan jött idegenek hatása érvényesül. Azt mondják, a nyelvet tisztán kell tartani. De vigyáznunk kell azokkal, akik tisztaságot emlegetnek. Tiszta nyelvről az beszél, aki azt képzelem, hogy a nyelv egy adott pillanatban tiszta volt. Ma a mocskok fenyegeti, de tegnap tiszta volt. De mikor volt tiszta a svéd nyelv, és volt-e valaha tiszta?

HENNING MANKELL ■ Ötszáz évvel ezelőtt Stockholmban szinte csak német beszédet lehetett hallani. Még ma is látni, hogy a nyelv megállás nélkül változik.

SARA STRIDSBERG ■ Néha azt gondolom, hogy az írás és az olvasás olyan, mintha egy kitálat nyelven beszélénk. Titkos, rejtett nyelven. Ezt szeretem annyira a könyvekben és minden művészetben. Egy könyvnek megvan a maga nyelve, és az nem azonos a hétköznapi beszélt nyelvvél, de az emelkedett nyelvvél sem. A könyv a szívből, a gyomorból, az altestünkéből tör elő, mint valami furcsa folyadék, amely előnti az egész testet. Ezt a folyamatot nem lehet sem megragadni, sem intellektualizálni.

HENNING MANKELL ■ Meggyőződésem, hogy az ember több helyen is érezheti otthon magát, több helyen is lehetnek gyökerei. A gyökerek szerintem valójában a fejünkben vannak. Erre a legszébb példát Vilhelm Moberg *A kivándorlók* című regényében olvastam. Kristina haldoklik, egy almát tart a kezében. A mag, amelyből az almafa kinőtt, Kronoberg tartományból származik, abból a faluból, amelyben eredetileg élt, de az alma már amerikai. Ám az alma ízében ott van a gyermekora és a gyökerei.

KÖBÖL ANNA FORDÍTÁSA